

Урош Петровић*

**СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ МЕНИЦЕ И ЧЕКА
(семинарски рад)****

І УВОД

Област хартија од вредности је од изузетног значаја за развој робно-новчаног тржишта. За семинарски рад под називом "Сличности и разлике између чека и менице" определио сам се, јер међу хартијама од вредности посебно се по значају истичу чек и меница са доминантним улогама средства плаћања (чек), односно кредитног средства(меница).

Најисправнији начин да се упутимо у разматрање сличности и разлика између чека и менице је да се претходно у основи упознамо са њима. На том плану сам се определио за такву систематику да одмах након разматрања појмовног одређења извршимо осврт на улогу чека и менице. Разлог за то се крије у томе што из подвојености њихових улога произлази највећи број разлика између њих. Потом прелазимо на историјски осврт њиховог развоја да би разумели како су се развиле њихиве улоге. Услед непостојања јединствених ставова теоретичара изложићу више схватања о питању правне природе чека и менице.

Осим што постоје разлике између чека и менице, постоје и значајне поделе унутар њих, што разматрам у делу о врстама чекова и меница.

Даље, пружам преглед начела у погледу којих постоји низ подударности између чека и менице.

Срж разматрања чине засебни делови, где на прегледан начин систематизујем сличности и разлике између чека и менице.

Сличности посматрам са три аспекта: повезаности између чека и вучене менице, упућивања Закона о чеку на сходну примену одредби Закона о меници у читавом низу питања и са аспекта начела.

* Студент четврте године основних академских студија права на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу.

** Семинарски рад из предмета Привредно право, одбрањен децембра 2015. године; ментор проф. др Драган Вујисић.

Највреднији допринос је у погледу прикупљања и сређивања 24 разлике у оквиру којих постоје и друге мање разлике. Разлике презентујем у складним прелазима од оних које се тичу улоге у промету, субјеката, начина легитимисања имаоца при остваривању права, чековних и меничних радњи и др. Ради потврде исправности мојих тврдњи, основ за навођење сваке сличности или разлике поткрепљујем појединачним наводима различитих теоретичара.

Ради што потпунијег разумевања једне од најсложенијих области права, пружам и примере из судске праксе.

II ЧЕК

A. Појам чека

Данас се у теорији срећу два начина дефинисања чека.

1) Према краћем облику чек је хартија од вредности којом издавалац (трасант) даје налог другом лицу (трасату) да кориснику чека (ремитенту) исплати одређену своту новца из трасантовог покрића код трасата.

2) Према дужем облику чек се одређује описно, као хартија од вредности којом њен издавалац (трасант) даје безусловни налог трасату да кориснику означеном у чеку (ремитенту) или доносиоцу чека, по виђењу исплати одређену своту новца из трасантовог покрића код трасата.¹

B. Улога чека

Широка распрострањеност употребе чека у пракси је повезана са његовим вишеструким значајем. Првенствено чек се јавља као средство плаћања.

Чек олакшава одвијање платног промета и отклања ризике плаћања готовим новцем. Због трасирања само на банку и издавања само у случају постојања средстава за исплату, он је сигурно средство плаћања.

Постоји и функција средства за обезбеђење плаћања, ако су рокови за презентацију чека за исплату нешто дужи.²

¹ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006., стр. 211.

² Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 830,831.

В. Историјски развој

Међу теоретичарима је спорно питање када је чек настао. Поједини зачетке виде у "писмима упутницама" у античкој Грчкој. Други га везују за развој робноовчаних односа у северној Италији током XIII и XIV века.

Ипак први неспорни подаци вуку корене из Холандије и Белгије и односе се на благајничка писма, која се јављају од XVI века и на основу којих је вршена исплата новца.

Током XVIII века такву улогу су имале упутнице, које су издавали енглески златари, а на основу којих се могла исплатити одређена количина злата имаоцу такве исправе.

Чек у савременом смислу можемо везати за праксу енглеских банака током XVII и XVIII века.³

Г. Правна природа чека

О правној природи постоје две теорије: уговорна теорија и теорија једностраног правног акта.

1) Уговорна теорија може бити у више облика:

-Теорија уговора о пуномоћству. Према њој издавалац чека даје пуномоћство трасату да ремитенту или доносиоцу исплати чековну своту.

-Теорија о цесији тражбине. Према њој трасант цедира на ремитента своје потраживање према трасату, односно трасат уступа своју тражбину ремитенту.

-Теорија уговора у корист трећег лица. Према њој чек представља уговор између трасанта и трасата у корист трећег лица (имаоца чека).

2) Теорија једностраног правног акта. Према овој теорији чековно-правни однос настаје једностраном изјавом воље издаваоца чека у смислу једностране наредбе или обећања за исплату чековне своте. Чек је апстрактна хартија од вредности и на основу њега не видимо однос између трасанта и ремитента.⁴

Теорија једностране изјаве воље је правно логична и прихватљива са становишта нашег Закона о облигационим односима, јер се одредбе о хартијама од вредности налазе у одељку о једностраној изјави воље.⁵

³ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009. стр. 652.

⁴ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009. стр. 654,655,656.

⁵ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006. стр. 212.

Д. Подела чекова

Већи број врста чекова је настао ради што бољег прилагођавања природи платежног средства, већој сигурности и широкој примени. Постоје два критеријума поделе чекова и то: према начину одређивања имаоца права и према намени чека.⁶

1. Подела према начину одређивања имаоца права

-Чек на име. Код ове врсте чека тачно је одређен ремитент. Трасат има обавезу да чековну своту исплати само том означеном лицу. Циљ је ограничити циркулацију. Преноси се индосаментом, а у случају да садржи ректа клаузулу "не по наредби" може се преносити путем цесије.

-Чек по наредби. Ова врста чека има у себи клаузулу "платите по наредби". Преношење се врши индосаментом. Исплата се врши по наредби лица, које је означено у чеку.

-Чек на доносиоца. У себи садржи клаузулу "платите доносиоцу". Пренос чека се врши простом предајом и постиже се највећа циркулација у промету. Исплата се врши сваком лицу које га презентира ако се не сумња у савесност стицања.

-Алтернативни чек. Поред имена ремитента уноси се и клаузула "или доносиоцу". Овакав чек је мешовитог карактера, јер може да гласи на име, по наредби и на доносиоца.

-Сопствени трасирани чек. У случају ове врсте чека трасант и трасат су спојени у једном лицу.

-Трасирани чек по сопственој наредби. Код ове врсте чека трасант и ремитент се стапају у једном лицу, односно трасант означава себе као корисника чека.⁷

2. Подела према облику и намени

-Готовински чек. Код овог чека трасант даје налог трасату да из његовог покрића ремитенту или лицу по његовој наредби исплати одређену суму у готовом новцу. Може да гласи на име, по наредби или на доносиоца.

⁶ исто, стр. 215

⁷ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009. стр. 656,657.

-Обрачунски чек. Код ове врсте чека исплата се не врши у готовом новцу. Уместо тога средства се преносе са рачуна трасанта на рачун имаоца чека, а обрачун врши банка као трасат. Клаузулом "само за обрачун" забрањује се исплата чека у готовом новцу.

-Барирани чек. У питању је чек прецртан са две дијагоналне црте. Служи безготовинском преносу средстава, али искључиво преко банке. У случају општег прецртавања наплата се може извршити код било које банке, а у случају посебног тачно је одређена банка преко које се чек може наплатити. Општи прецртај се може претворити у посебни, док обратно не важи.

-Путнички чек. Издаје се у корист путника ради подмиривања свих трошкова на путовању. Овакав чек издају банке у облику књижица са већ одштампаним чековним износом. У англосаксонском типу путничког чека трасант и трасат су једно лице. Према континенталном типу издавалац чек вуче на другу банку-трасата.

-Циркуларни чек. Издаје га банка у својству трасанта. Издаје се клијенту као ремитенту ради наплате код пословне јединице те банке или код коресподентивних банака банке издаваоца.

-Цертифицирани чек. Банка-трасат уноси клаузулу "добар" или "покривен" и сл. којом потврђује постојање покрића за исплату, истовремено се обавезујући да то покриће блокира до истека рока за презентацију чека на исплату.

-Визирани чек. Банка-трасат уноси клаузулу "виђен" потврђујући постојање покрића уз исплату у моменту издавања, али не преузима одговорност за реализацију.

-Документарни чек. Овај чек се презентира трасату на исплату само уз истовремено презентирање одговарајућих робних докумената. Та документа доказују претходно испуњење обавезе из основног посла ради којег је издат чек.

-Акредитовани чек. Издају га овлашћене банке у корист клијената ради куповине одређених производа, односно плаћања одређених врста услуга.

-Лимитирани чек. То је чек са унапред одређеном висином чековне своте.

-Комисиони чек. Трасант га издаје у своје име, а за рачун трећег лица.

-Буџетски чек. Надлежни орган републике, аутономне покрајине или јединице локалне самоуправе путем њега измирује обавезе из свог буџета.

-Еуро-чек. Овај чек издају банкарске организације земаља чланица Европске Уније на основу претходно склопљених пословних аранжмана. За исплату су потребни чек и чековна картица (без које чек није наплатив).⁸

II МЕНИЦА

А. Појам менице

Већина законодаваца не бави се дефинисањем менице. Исто важи и у домаћем позитивном праву. Ипак појмовно одређење пружа нам теорија. Меница је врста хартије од вредности, којом се њен издавалац безусловно обавезује да самостално исплати одређену суму новца или да то по његовом налогу учини треће лице означеном кориснику или лицу по његовој наредби и то на одређеном месту и у одређено време.⁹

Б. Обележја менице

Меница има одређених специфичности које се састоје у следећем:

а) У питању је **хартије од вредности**. У њу је инкорпорирано одређено право које је са њом тесно повезано и не може се остваривати, нити преносити без ње.¹⁰

б) Меница је **облигационоправна** хартија од вредности, која садржи потраживање новчаног карактера.¹¹

в) За настанак, пренос, остваривање и престанак права из ње неопходно је постојање **меничног писмена**. (уз изузетак ограничене могућности амортизације менице)¹²

г) Меница је хартија од вредности **по наредби**. Стицање оваквог својства је на основу закона, а губитак својства се везује за уношење "ректа клаузуле". У том случају пренос се врши цесијом, а не индосаментом.¹³

⁸ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009. стр. 657-660.

⁹ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009. стр. 584

¹⁰ исто, стр. 584.

¹¹ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 775.

¹² исто, стр. 775

¹³ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009. стр. 584

д) Меница је презентациона хартија од вредности, јер ради реализације о року доспелости неопходно је презентовати је дужнику.¹⁴

ђ) Меница је апстрактна хартија од вредности. Она је независна у односу на основни посао који постоји између меничног дужника и повериоца. Постоје и извесни изузеци који настају из ограничене могућности да се поднесе приговор везано за основни посао и из начела савесности.¹⁵

е) Меница је строго **формална** хартија од вредности. Она може постојати само у писменом облику и са садржином предвиђеном законом.¹⁶

ж) Меница има својство **веродостојне исправе** у извршном поступку, тиме омогућавајући механизме убрзавања наплате потраживања.

В. Улога менице

У савременом праву се употребљава као кредитно средство, средство обезбеђења потраживања и као средство плаћања.¹⁷

Г. Историјски развој

Меница првобитно настаје као средство за размену новца. Тако и настаје њен назив меница, *Cambio* у Италији, *Lettre de change* у Француској и *Wechsel* у Немачкој.¹⁸

Практични разлози смањења ризика преноса готовог новца због разбојништава на друмовима Италије XII века диктирали су потребу трговаца да уместо новца са собом носе писмене потврде на основу којих се банкар, код ког је уплаћен новац, обавезивао да ће он или други са њим пословно повезан банкар исплатити одређену суму новца који је средство плаћања у месту исплате. Исплата би се вршила трговцу који је новац уплатио или по његовој наредби другом лицу.¹⁹

У свом даљем развоју меница је прошла кроз више фаза. Јављала се као средство трговачког клиринга (обрачуна трговаца) који су трансакције вршили

¹⁴ исто, стр. 584

¹⁵ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006. стр. 161.

¹⁶ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009. стр. 585.

¹⁷ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006. стр. 163.

¹⁸ исто, стр. 162.

¹⁹ исто, стр. 162

издавањем менице. У даљем развоју постаје и кредитно средство, средство обезбеђења кредита и средство плаћања.²⁰

Највеће ограничење развоја и употребе менице током средњег века било је њено везивање за сталешки карактер, јер су је издавали само трговци и банкари. Доношењем француског Трговачког законика меница постаје доступна свим лицима односно постаје универзална хартија од вредности.²¹

Д. Правна природа менице

По овом питању не постоји јединствен став теорије.

I Старије менично право разликује 3 школе: романску, германску и англосаксонску. Доношењем Женевских конвенција о меници умањене су различитости романске и германске школе, тако да се може говорити о подвојености 2 правна схватања: женевског и англосаксонског. Романска школа је схвата као строго формалну исправу код које у моменту издавања морају постојати сви битни менични елементи. Меницу схвата као доказ о закљученом уговорном односу. Германска школа у меници види апстрактну обавезу на исплату одређене своте новца, тиме омогућавајући и издавање бланко меница. Према англосаксонској школи за постојање менице није неопходна форма и не разликује се од других хартија од вредности.²²

II Савремена правна теорија врши поделу на уговорну теорију и теорију једностраног акта.

Према уговорној теорији меница је писмена исправа која потврђује закључени уговор између странака. У оквиру ове теорије, као уже јављају се "теорија два уговора" (по којој се пре издавања менице закључује уговор између трасанта и ремитента и уговор о мандату између трасанта и трасата) и "теорија три уговора"(уз претходна два закључује си и уговор између индосанта-ремитента и индосатора).

Према теорији једностране изјаве воље, врши се једнострано преузимање меничне обавезе потписивањем од стране неког лица. Постоје два правца ове теорије: "теорија креације"(обавеза издаваоца настаје потписивањем меничне

²⁰ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 776.

²¹ исто, стр. 776.

²² Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 587,588.

исправе) и "теорија емисије" (за настанак обавезе није довољно потписивање, већ и да изађе из руку издаваоца).²³

Ђ. Врсте менице

Класификација меница врши се:

а) према критеријуму **меничних радњи** протестоване и непротестоване, акцептиране и неакцептиране, авалиране и неавалиране менице и др.

б) према критеријуму **основног посла** због ког се издају робне менице (поводом посла промета робе и вршења услуга) и финансијске (у вези промета новца).

в) зависно од **начина издавања и својства** издаваоца постоје менице издате у своје име и за свој рачун, менице издате у туђе име и за туђ рачун и менице издате у своје име, а за туђ рачун.

г) према **форми** постоји пуна меница која у тренутку издавања садржи све битне елементе (изузев евентуално претпостављених битних елемената) и бланко менице са прописаним минимумом битних елемената, а каснији ималац биће овлашћен да попуни остале битне елементе.

д) према **броју лица** у меници разликујемо трасирану и сопствену меницу.²⁴

1. СОПСТВЕНА МЕНИЦА је меница у којој се њен издавалац обавезује да у време доспелости ремитенту исплати означену своту. Упоставља се однос између издаваоца менице (трасанта) и имаоца менице (ремитента). Специфичност је да су функције трасанта и трасата спојене у издаваоцу менице. Због сопственог обећања издаваоца да ће извршити исплату, у оквиру ове менице постоји и клаузула "платићу".²⁵

2. ТРАСИРАНА МЕНИЦА је меница код које трасант даје налог трасату да у време доспелости исплати означену меничну своту трећем лицу односно ремитенту. За разлику од сопствене менице овде видимо однос три лица. Пошто трасант своју обавезу вуче на трасата, ова меница има и назив вучена меница.

²³ исто, стр. 588.

²⁴ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 780.

²⁵ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 589.

Пошто трасант упућује трасата да измири обавезу, садржана је клаузула која гласи "платите".²⁶

Осим редовне трасиране менице, постоје и :

а)Трасирана меница по сопственој наредби. Специфичност ове врсте је у томе што долази до спајања трасанта и ремитента. Пошто трасант издаје меницу у своју корист, садржана је клаузула попут "по сопственој наредби".

б)Трасирана сопствена меница. У овом случају долази до спајања трасанта и трасата. Ова врста зато подсећа на сопствену меницу, али за разлику од ње овде је доминантна радња трасирања па се примењују правила која важе за трасиране менице.

в) Трасирана сопствена меница по сопственој наредби. Ово је облик менице где долази до спајања трасанта, трасата и ремитента у једно лице. На овај облик примењују се правила која се тичу трасиране и сопствене менице.²⁷

Е. Начела меничног права

1)Начело формалности- Ово начело се двоструко остварује - кроз обавезан писмени облик менице и кроз то што све меничне радње се предузимају у писменој форми.²⁸

2)Начело инкорпорације- Ово начело одражава повезаност права из менице са поседовањем менице јер она симболично представља то право. Ово начело је ублажено институтом амортизације менице које омогућава остваривање права и без поседовања менице.²⁹

3) Начело меничне строгости - поседује два аспекта:

а) Формално правни аспект који са становишта повериоца предвиђа строгу обавезу у погледу извршења меничних радњи благовремено, а са становишта дужника да у случају парничног поступка на њему лежи терет доказивања да обавеза није настала или је престала.

²⁶ исто, стр. 589,590.

²⁷ исто, стр. 589,590.

²⁸ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 575.

²⁹ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 783.

б) Материјалноправни спект везује се за положај меничног дужника где услед апстрактности меничне обавезе могућност истицања приговора бива ограничена.³⁰

4) Начело фиксне меничне обавезе- према дужнику делује тиме што је дужан исплатити износ назначен у меници и према савесном стицаоцу не може истаћи приговор да је у нескладу са основним послом или да је делимично плаћена. Према повериоцу делује тиме што у судском поступку не може да доказује да дужник дугује више него што је назначено у меници.³¹

5) Начело солидности- уколико поверилац тражи од главног дужника да изврши меничну обавезу, а овај то не учини, поверилац ће то тражити од регресних дужника и тада они постају солидарни дужници. У случају да обавезу изврши главни дужник, она престаје и за остале дужнике, али ако је изврши регресни дужник, он се појављује као поверилац у односу на остале стичући право на регрес према свим дужницима чији су потписи испред његовог.³²

6) Начело непосредности - Однос између меничног повериоца и дужника је непосредан. Дужник може према повериоцу истицати објективне приговоре који произилазе из писмена и субјективне из непосредног односа са тим повериоцем.³³

7) Начело самосталности- Сви потписи на меници успостављају самосталну обавезу чиме њихова пуноважност (као и застарелост обавеза које се успостављају) независно се цене, не утичући међусобно.³⁴

III СЛИЧНОСТИ ИЗМЕЂУ ЧЕКА И МЕНИЦЕ

Сличности чека и менице се огледају у следећем:

1. За чек можемо рећи да личи на вучену меницу. Код обе хартије од вредности трасант даје **налог** трасату да ремитенту **исплати одређену суму новца** на коју гласи исправа. И чек и меница се издају у **законској форми**.³⁵

³⁰ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 577.

³¹ исто, стр. 578.

³² исто, стр. 579.

³³ исто, стр. 579.

³⁴ исто, стр. 579.

³⁵ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 610.

2. Поводом низа питања **Закон о чеку упућује на сходну примену правила Закона о меници**, а то важи за одредбе о:

- разликама у своти,

- пуноважности потписа стављеног на меници, која садржи потписе поменуते у члану 7. Закона о меници, као и пуноважности потписа лица које ради без овлашћења или прекорачи своја овлашћења,

- индосаменту, са изузетком прописа о акцептирању,

- авалу, с тим да трасатов авал нема чековно-правно дејство,

- плаћању,

- извештавању; напмени "без трошкова"; солидарној одговорности; регресној своти; о предаји исправа и пребрисавању индосамената; поменуто важи уз изузетак правила о акцепту и камати одређеној у исправи,

- вишој сили, са изузетком правила о акцептирању,

- умножавању, са изузетком друге реченице првог става члана 64.

- преиначењу менице, са изузетком прописа о акцептирању са додатком.

Штету која проистиче из искупљења преиначеног као и лажног чека сноси трасант преиначеног чека односно неистинити трасант лажног чека ако су, било ово лице било њихови намештеници којима је поверено руковање чековима криви у погледу преиначења чека односно у погледу издавања лажног чека. У сваком другом случају штету сноси трасант. Противна погодба не важи.

- протесту, са изузетком прописа о акцептирању и о протестовању на основу преписа чека,

- застарелости,

- неоснованом обogaћењу, са изузетком прописа о акцептанту, али само ако нема места тужби из чл. 22. ст. 2. Закона о меницама.

- праву залогe и придржаја,

- амортизацији, са изузетком прописа о акцептанту,

- о сукобима закона и

- општа наређења, са изузетком прописа о акцептирању.³⁶

3. Код чека бивају изражена и поједина **начела** типична за меницу као што су : начело солидарности, инкорпорације, самосталности, непосредности, апстрактности итд.³⁷

³⁶ Закон о чеку, Службени лист ФНРЈ, бр. 105/46, Службени лист СФРЈ, бр. 12/65, 50/71, 52/73, Службени лист СРЈ, бр. 46/96. чл. 23.

IV РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ЧЕКА И МЕНИЦЕ

1. У погледу улоге. Разматрајући засебно примарну улогу чека и менице, уочавамо прву разлику. Примарна улога чека је да служи као средство плаћања, а менице да буде кредитно средство (мада може имати и улогу средства плаћања). У том смислу је и мисао Gierke-а да онемо ко издаје меницу је потребан новац, док онај ко издаје чек има новац.³⁸

Улога менице као средства промтног плаћања је данас превазиђена и ту улогу преузео је чек. Меница је погодна за кредитно плаћање као хартија од вредности која доспева у дугом року.³⁹

2. Обзиром на улогу трасата. Када је у питању меница као трасат може да се јави било које лице. Међутим чек се може трасирати само на банку или другу организацију овлашћену да врши платни промет.

3. Могућност спајања трасанта и трасата у једној личности. За разлику од чека код којег су то увек два лица, код менице (сопствене) то не мора бити случај.

Основна специфичност сопствене менице се огледа у томе што не постоји треће лице- трасат, већ издавалац обједињује у себи улогу трасанта и трасата.⁴⁰

4. Следећа разлика се везује за одређивање имена ремитента као битног или факултативног елемента.

У земљама Женевског меничног система у меничном писмену мора бити садржано означање ремитента, јер је ремитент први менични поверилац и прво лице које може својом наредбом пренети меницу на новог меничног повериоца.⁴¹

За разлику од менице, код чека је означање ремитента факултативни елемент, јер чек може да гласи и на доносиоца што код менице није могуће.⁴²

³⁷ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 651.

³⁸ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 830,831.

³⁹ Вићић М., "Меница као кредитна исправа", Правни живот, 5-6/2014, стр. 93.

⁴⁰ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 823.

⁴¹ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 598.

⁴² исто, стр. 664.

5. Меница може гласити на име или по наредби, а чек може и на доносиоца.

Закон о облигационим односима каже да хартије од вредности могу гласити на име, на доносиоца и по наредби.⁴³

Уношењем ректа клаузуле у меницу врши се њена конверзија од хартије од вредности по наредби у хартију од вредности на име.⁴⁴

Чек може да гласи по наредби, на име и на доносиоца.⁴⁵

6. Издавање

-Издавање је увек прва чековна радња, док код менице може му претходити акцептирање.

-Строгост форме приликом издавања је наглашенија код чека него код менице. Не постоји могућности издавања бланко чека, због неприхватања теорије о омисији. У тренутку издавања чека, морају бити попуњени сви битни елементи.

-За разлику од менице чек се не може издати без покрића, као што сам навео у разлици под бројем 7.

-Код чека, за разлику од менице као покриће може да се јави само новац а не роба или хартије од вредности, као што је наведено у разлици број 7.⁴⁶

Последње две ставке у оквиру разликовања у погледу издавања, због великог значаја разматрамо као засебну разлику.

7.Обавеза постојања покрића у моменту издавања.

Како професор Васиљевић каже основна особина чека поред доспелости по виђењу је постојање покрића у моменту издавања чека.⁴⁷ Овакво гледиште потврђује проф. Мићовић оправдавајући га тиме што је у питању кредитно средство па покриће не мора постојати у моменту издавања већ у моменту доспелости менице.⁴⁸

⁴³ Закон о облигационим односима, Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003- Уставна повеља., чл.236.

⁴⁴ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006., стр. 181.

⁴⁵ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 669.

⁴⁶ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 618.

⁴⁷ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 830.

⁴⁸ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 591.

Обзиром да је меница кредитна хартија од вредности, издавање менице не захтева постојање покрића трасанта код трасата.⁴⁹

Друга специфичност је да покриће чека за разлику од покрића менице може бити искључиво у новцу, а не може у роби или хартијама од вредности. Менично покриће може бити новац, потраживање које трасант има према трасату, кредит који је трасат одобрио трасанту, заложно право које трасат има према трасанту и хартија од вредности.⁵⁰

8. Код чека не постоји акцептирање.

Менична радња акцептирања менице подразумева безусловну неопозиву изјаву трасата на меничном писмену којом потврђује да прихвата трасантов налог за исплату меничне своте. Акцептирање менице трасат прихвата уколико је претходно примио покриће од трасанта или је са њим закључио уговор о томе. Кад је чек у питању покриће мора постојати у моменту издавања чека па се зато не тражи акцепт.⁵¹

Клаузула о акцепту је недозвољени елемент чека.⁵²

9. Разлика у погледу презентације.

Меница је презентациона хартија од вредности која се презентира у два облика. Постоји презентација на акцепт. Она подразумева подношење менице трасату да је акцептира како би се упознао са садржином налога и предузео мере за обезбеђење потребних средстава за исплату меничне своте. Поред ове факултативне, постоји и презентација на исплату која је увек обавезна менична радња.⁵³

Пошто код чека не постоји установа акцепта, презентација се врши само једном и то на исплату.⁵⁴

10. Разлика у погледу протеста услед непостојања акцепта чека.

⁴⁹ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 794.

⁵⁰ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 591, 618.

⁵¹ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 610.

⁵² Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 617.

⁵³ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 617-619.

⁵⁴ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 621.

Када је у питању меница, међу врстама протеста уочавамо протест због неакцептирања (када трасат одбије да акцептира меницу) и протест због недатирања акцепта (подиже га ималац менице која доспева на одређено време по виђењу, а акцепт није датиран па се не може утврдити доспелост менице.).⁵⁵

11. Разлика у вези интервенције.

Код менице интервенција се јавља као менично-правна радња којом треће лице акцептира меницу или исплаћује меничну своту уместо меничног дужника.⁵⁶ Интервенција код чека у нашем законодавству није предвиђена због бојазни од изигравања забране издавања чека без покрића и забране трасирања на друго лице осим банке.⁵⁷

12. Нотификација

Иако се на нотификацију чека примењују прописи о меници, разлика је у непостојању нотификације због неакцептирања јер се чек не акцептира.⁵⁸

13. Разлика у погледу календарских елемената односно доспелости

По женевском меничном систему рок доспелости се може одредити на четири начина: по виђењу (чим се поднесе на виђење трасату), на одређено време по виђењу (у означеном времену акцептирања након презентације на потпис), на одређено време од дана издавања (у означеном року од издавања менице по правилима о рачунању рокова) и на одређени дан.⁵⁹

Овакво гледиште о четири начина одређења рока доспелости потврђује и наш законодавац, уз то изричито наводећи и то да ништаве су менице у којима је доспелост друкчије назначена, као и менице са више доспелости.⁶⁰

За разлику од менице уношење рока доспелости у чеку је искључено јер чек увек доспева по виђењу.⁶¹

И законодавац каже да се чек плаћа по виђењу и да не вреди као чек исправа у којој би доспелост била другачије назначена.⁶²

⁵⁵ исто, стр. 603,624.

⁵⁶ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 615.

⁵⁷ исто, стр. 670.

⁵⁸ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006., стр. 233.

⁵⁹ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 788,789.

⁶⁰ Закон о меници, Сл.лист ФНРЈ, бр. 104/46, Сл. лист СФРЈ, бр. 16/65, 54/70, 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 46/96., чл.32.

⁶¹ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 838.

14.Разлика у погледу исплате

Главни дужник је овлашћен да изврши и делимичну исплату повериоцу јер олакшава положај регресних дужника. За разлику од правила меничног права ималац чека може да одбије пријем делимичне исплате.⁶³

15.Брзина циркулације

Због тога што је чек платежно средство, а меница кредитно, циркулација чека је кратка а менице дужа.⁶⁴

16.Разлика брзине циркулације ствара још једну разлику везано за уношење клаузуле о камати.

Уношење клаузуле о камати у чек не производи никакво правно дејство а чек остаје пуноважан. Клаузула о камати се може унети у меницу која доспева по виђењу или на одређено време по виђењу.⁶⁵

17.Умножавање

Меница се умножава ради што боље заштите интереса имаоца менице. С више примерака могу се обављати различите меничне радње. Изузетак је сопствена меница која се не може умножавати, јер сваки примерак рађа посебну обавезу. Меницу умножава трасант, а право да захтева умножавање има сваки ималац.⁶⁶

Потреба за умножавање чека је мања због кратке циркулације. Зато чекови издати и плативи у нашој земљи не могу да се умножавају. Ипак ако су издати у нашој земљи а плативи у иностранству могу се умножити због дужих рокова за презентацију чиме им циркулација бива дужа.⁶⁷

У слогу сваког примерка умноженог чека мора се ставити његов текући број. Ако се то не учини, сваки примерак важи као посебан чек. Чек на доносиоца се не може умножавати.⁶⁸

За разлику од менице, копија чека нема чековноправно дејство.⁶⁹

⁶² Закон о чеку, Службени лист ФНРЈ, бр. 105/46, Службени лист СФРЈ, бр. 12/65, 50/71, 52/73, Службени лист СРЈ, бр. 46/96., чл.11.

⁶³ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 809,844.

⁶⁴ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006., стр. 224.

⁶⁵ исто, стр. 183,224.

⁶⁶ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 592.

⁶⁷ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 841.

⁶⁸ Закон о чеку, Службени лист ФНРЈ, бр. 105/46, Службени лист СФРЈ, бр. 12/65, 50/71, 52/73, Службени лист СРЈ, бр. 46/96., чл.20.

18. Немогућност вршења преписа чека.

Препис менице може да изради сваки ималац менице. Могућ је препис и трасиране и сопствене менице. Препис треба да буде веран оригиналу. Њиме се оригинал штити од оштећења преношењем и олакшава остваривање меничних права. Препис се не може акцептирати (као дупликат) нити се може захтевати исплата меничне своте.⁷⁰

За разлику од менице, препис чека се не може вршити.⁷¹

19.Радња опозива

За разлику од менице, код чека постоји радња опозива. Овом радњом трасант упућује противналог трасату забрањујући исплату издатог чека. Услед опозива чек губи правно дејство и сматра се да није издат. Према нашем законодавству може се опозвати само по истеку рока за презентацију на исплату.⁷²

20.Регрес-Регрес код менице је могућ пре и после доспелости менице а регрес код чека само по доспелости.

-Код менице разликујемо регрес због неакцептирања и због неисплате менице, док код чекова постоји само због неисплате чека.⁷³

21.Када је чек у питању није могућ заложни индосамент.

У случају менице ради обезбеђивања неког потраживања меничног повериоца изван менице, може се извршити залагање меничног потраживања заложним индосаментом.⁷⁴

Код чека су могући само транслативни и пуномоћнички индосамент, али не и заложни индосамент.⁷⁵

22.Тужбе

Постоје две врсте меничних тужби- редовна менична тужба (против главног дужника ради исплате меничне своте) и регресна (против регресних

⁶⁹ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 841.

⁷⁰ Мићовић М., Привредно право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014., стр. 592,593.

⁷¹ исто, стр. 611.

⁷² Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 844,845.

⁷³ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006., стр. 203,234.

⁷⁴ Васиљевић М., Трговинско право, Савремена администрација, Београд, 1995., стр. 800.

⁷⁵ исто, стр. 842.

дужника ради регресне наплате). Поред њих постоје и друге тужбе али оне су типичне грађанскоправне.⁷⁶

-За разлику од менице у материји чека садржана је само једна права чековна тужба а то је регресна тужба. То је из разлога што тужба због неоснованог обогаћења и тужба из основног посла су класичне грађанско-правне тужбе.⁷⁷

-Даља специфичност се састоји у томе што иако и код чека и код менице срећемо регресну тужбу, код чека се може поднети и против трасанта (издаваоца чека).⁷⁸

23. Приликом издавања чека не плаћа се такса.⁷⁹

24.Разлика у погледу постојања радње домицилирања.

Домицилирана меница је таква меница у којој је означено да ће се исплата извршити на неком другом месту а не у месту седишта трасата, односно у којој је означено да ће исплату извршити неко треће лице а не трасат или у трасатовом седишту или у неком другом месту.⁸⁰

Међу недозвољеним клаузулама чека јавља се и клаузула о домицилирању. У случају уношења такве клаузуле чек остаје пуноважан док ће сама клаузула о домицилирању бити непуноважна. Разлог томе је спречавање трасирања на лице код ког трасант нема покриће као и спречавање изигравања правила према ком чек се може вући искључиво на банку.⁸¹

V УВИД У СУДСКУ ПРАКСУ

Пример 1. указује нам на последицу у смислу отказа уговора о раду услед пријема као средства плаћања бланко чека.

Запослени који од клијента прими чек као средство плаћања, који не садржи безусловни упут да се плати одређена свота новца из трасантовог покрића,

⁷⁶ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 629.

⁷⁷ исто, стр. 676,677.

⁷⁸ исто, стр. 676,677.

⁷⁹ Мићовић М., Берзански послови и хартије од вредности, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006., стр. 214.

⁸⁰ Милановић Б. и Вујисић Д., Пословно право, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009., стр. 635.

⁸¹ исто, стр. 666.

без означавања дана и места издавања чека (бланко чек), чини повреду радне обавезе предвиђене општим акотом, због које запосленом може престати радни однос.

Из образложења:

У конкретном случају несумњиво је утврђено да је тужила као шалтерски радник дана 04.10.2011. године од клијента примила бланко чек, супротно законским прописима, без датума, уписаног износа и осталих података и истом вратила износ од 100 динара, за куповину месечне карте у износу од 4.900,00 динара, иако јој је било познато да је забрањено уновчавање чекова, као и последице које из тога могу да настану, чиме је учинила повреду радне обавезе предвиђене напред наведеним нормама како је то правилно закључио првостепени суд.

Без утицаја су на правилност првостепене пресуде жалобени наводи тужиле да поступање са примљеним чеком није уновчавање чека и да враћање износа од 100 динара не може представљати уновчавање чека.

Према чл.1 Закона о чеку између осталог, чек садржи безусловни упут да се плати одређена свота новца из трасантовог покрића и означавање дана и места издавања чека.

Како према чл.3 наведеног закона исправа у којој не би било ма којег од стастојака побројаних у чл.1, међу којима су и подаци који недостају у конкретном случају, не вреди као чек, а који је тужила примила као средство плаћања за куповину месечне карте у износу од 4.900,00 динара и при том клијенту вратила износ од 100 динара, то је правилан закључак првостепеног суда да је тужила на тај начин учинила повреду радне обавезе која јој је стављена на терет, при том је без значаја висина износа који је враћен, јер је релевантна радња и поступање које није дозвољено.⁸²

Пример 2. тиче се разлике између доспећа менице и обавезе из основног правног посла.

Уписивањем другачијег датума доспећа менице од датума доспелости обавезе из основног правног посла, за чије је обезбеђење меница предата, не

⁸² Из пресуде Апелационог суда у Нишу, Гж1. 2558/13 од 11.10.2013. године- Билтен Апелационог суда у Нишу, број 1/2014, Intermex, Београд, Аутор сентенце: Ивана Рађеновић, судија Апелационог суда у Нишу.

представља доказ о другачије уговореној валути плаћања, односно року доспећа дужникове обавезе из основног посла, већ само доказ о датуму доспећа менице.

Из образложења:

Правилно првостепени суд цени да уписивањем другачијег датума доспећа менице, које је учињено од стране туженог по предаји менице, не представља доказ о другачије уговореној валути плаћања, односно року доспећа извршења дужникове обавезе, јер нема изражене сагласности воља у том смислу, већ само доказ о датуму доспећа менице.⁸³

VI ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На основу изложеног успели смо да увидимо како је историјски развој обликовао вредност чекова и меница у савременом промету кроз функције које остварују на тржишту тиме стварајући олакшање промета, отклањање ризика, кредитирање и др.

На основу изложених теорија о правној природи чека дошли смо до теорије једностране изјаве воље, најприхватљивије са становишта нашег законодавства. У погледу правне природе менице несумњива је припадност женевском правном схватању и у погледу савремене правне теорије настанку меничних односа једностраном изјавом воље издаваоца.

Велики број облика у којима се чек јавља дугујемо потреби да се прошири примена и постигне већа сигурност. Када говоримо о врстама меница, издвајам постојање сопствене менице (са специфичношћу спајања функције трасанта и трасата у издаваоцу менице) и трасиране менице (где за разлику од сопствене видимо однос три лица).

У погледу сличности ових хартија од вредности на првом месту се истиче постојање налога за исплату одређене суме новца што произилази, већ из самог појмовног одређења чека и менице. Од великог значаја су подударност у начелима и једнака правила о плаћању, умножавању, протесту, застарелости, солидарној одговорности, амортизацији и други случајеви упућивања Закона о чеку на сходну примену одредби Закона о меници.

⁸³ Из пресуде Привредног апелационог суда, Пж. 2619/2010 од 3.6.2010. године, <http://propisionline.com/Practice/Decision/34911>

Када је у питању осврт на најзначајније разлике чека и менице, у првом плану је разлика у погледу улоге у промету- да ли се ради о средству плаћања или кредитном средству што утиче и на разлику у брзини циркулације. Због сигурности коју чек пружа он се мора трасирати само на банку или другу организацију овлашћену да врши платни промет. Чек за разлику од менице може гласити и на доносиоца. Од великог утицаја је разлика у смислу непостојања акцептирања код чека што бива повезано са низом других разлика: обавезом постојања покрића у моменту издавања чека, услед одсуства акцепта презентација код чека се врши само једном и то на исплату, одсуство протеста код чека због неакцептирања и протеста због недатирања акцепта, одсуство нотификације код чека и др. Због непостојања акцепта видимо и низ изузетака у упућивању у Закону о чеку на сходну примену одредби Закона о меници. Као што видимо, готово свака разлика чека и менице установљава низ других разлика .

У погледу изложених случајева судске праксе изразио сам ширину последица пријема бланко чека као средства плаћања, где се може манифестовати и као повреда радне обавезе. Другим примером изразио сам однос између доспелости основног посла и доспелости менице где другачије уговарање доспећа менице не указује на то да је другачије уговорен рок доспећа из основне обавезе.

Литература:

[1] Мићовић М., *Привредно право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014.

[2] Милановић Б. и Вујисић Д., *Пословно право*, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2009.

[3] Васиљевић М., *Трговинско право*, Савремена администрација, Београд, 1995.

[4] Мићовић М., *Берзански њослови и харџије од вредности*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006.

[5] Вићић М., "Меница као кредитна исправа", *Правни живои*, 5-6/2014, стр. 91-102.

[6] Закон о чеку, Службени лист ФНРЈ, бр. 105/46, Службени лист СФРЈ, бр. 12/65, 50/71, 52/73, Службени лист СРЈ, бр. 46/96.

[7] Закон о меници, Сл.лист ФНРЈ, бр. 104/46, Сл. лист СФРЈ, бр. 16/65, 54/70, 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 46/96.

[8] Закон о облигационим односима, Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003- Уставна повеља.

[9] Рађеновић И., Билтен Апелационог суда у Нишу, број 1/2014, Intermed, Београд, из пресуде Апелационог суда у Нишу, Гж1. 2558/13 од 11.10.2013. године.

[10] <http://propisionline.com/Practice/Decision/34911>, децембар 2015.